

Elk kind is anders

Een visie op pedagogische hulp

Jacqueline Crucq-Lokhorst
Heleen Holm-Deuzeman

Boom | Amsterdam

© J. Crucq-Lokhorst, H. Holm-Deuzeman

© Uitgeverij Boom, Amsterdam 2014

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprerecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprerecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties en de artikelen volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Verzorging omslag: image realize

Verzorging binnenwerk: image realize

ISBN 978 90 8953 246 6

NUR 770

www.boompsychologie.nl

INHOUD

Voorwoord	11
Inleiding	13
Hoofdstuk 1 ■ Onze visie op pedagogische hulp	17
1.1 Voorwaarden voor een helpende relatie	17
1.2 Ouders en kind actief betrekken bij het hulpverleningsproces	22
1.3 Elk kind is uniek	23
1.4 De leefwereld van het kind	24
1.5 Onderzoek en behandeling	26
1.6 Kennis van ontwikkelingsfasen	29
1.7 Aandacht en het belang van de eerste lijn	31
Hoofdstuk 2 ■ Problemen en probleemgebieden	33
2.1 Wanneer is iets een probleem?	34
2.2 Van wie is het probleem?	35
2.3 Probleemgebieden	37
Hoofdstuk 3 ■ Gedragsproblemen	41
3.1 Gedragsprobleem of gedragsstoornis	41
3.2 Opstandig gedrag	44
3.3 Druk en hyperactief gedrag	48
3.4 Boosheid en agressie	52
3.5 Eetproblemen	55
3.6 Slaapproblemen	59
3.7 Problemen met de zindelijkheid	62

Hoofdstuk 4 ■ Sociaal-emotionele problemen	69
4.1 Negatief zelfbeeld	70
4.2 Problemen ten gevolge van verlies	76
4.3 Posttraumatische problemen	80
4.4 Stemmingsproblemen	83
4.5 Problemen ten gevolge van pesten	86
Hoofdstuk 5 ■ Angstproblemen	93
5.1 Faalangst	97
5.2 Sociale angst	100
5.3 Fobieën	103
5.4 Dwanggedachten en dwanghandelingen	110
Hoofdstuk 6 ■ Psychosomatische problemen	117
6.1 Hoofdpijn	119
6.2 Buikpijn	122
6.3 Hyperventilatie	125
Hoofdstuk 7 ■ Stoornissen	129
7.1 Angststoornissen	131
7.2 Eetstoornissen in de puberteit	135
7.3 ADHD/ADD	139
7.4 Autismespectrumstoornis (ASS)	144
Hoofdstuk 8 ■ Conclusie	151
Dankwoord	155
Geraadpleegde literatuur	157

‘Sensitiviteit voor het vak is als het vermogen om een schichtig dier te benaderen. Zoals een wezel in een open veld of in een bos. Als je er te snel op afloopt, is het beest in no time weg. Het ritselt zich tussen de bladeren en is ervandoor. Om een wezel goed te kunnen schouwen, moet je heel langzaam dichterbij kunnen komen. Het diertje richt zich dan schichtig op. Kop in de lucht. En het kijkt je aan. Volgt elke beweging. Als je te ver weg staat, zie je geen van de details. De bolle ogen, de pluizige en glanzende vacht. De harige oortjes. Daarvoor moet je naderbij kunnen komen. Heel voorzichtig. Voetje voor voetje. En dan vol verwondering zien wat op deze afstand, met deze nabijheid, allemaal aan details en indrukwekkende fenomenen te zien is.’

Rombout van den Nieuwenhof, in een lezing gehouden op 8 juli 2013

VOORWOORD

Veertig jaar geleden, in 1974, publiceerde een van de grondleggers van de pedagogiek in Nederland, de Utrechtse hoogleraar M.J. Langeveld, een boek getiteld *Elk kind is er een*. Daarin formuleerde hij vele ideeën over hulp bij het opvoeden van kinderen waarmee het niet vanzelf gaat. Een zorgvuldige analyse van de betreffende opvoedingssituaties stelde hij centraal. In deze traditie past dit boek, *Elk kind is anders*, waarin de auteurs hun visie op pedagogische hulpverlening uiteenzetten en illustreren met vele voorbeelden. Grondvoorwaarden voor het geven van goede opvoedingshulp zijn volgens hen het creëren van een sfeer van veiligheid en acceptatie, waarin aandachtig wordt gekeken en geluisterd naar het kind en diens ouders in hun unieke opvoedingssituatie.

Ik onderschrijf dit van harte. Te vaak wordt tegenwoordig uitsluitend gewerkt op basis van een DSM-classificatie en van standaard behandelprotocollen die weinig ruimte laten voor individualiteit en specifieke levensomstandigheden. De financiering van de hulpverlening is hiervan ook vaak afhankelijk. Daardoor worden kinderen (soms onterecht) al jong belast met het etiket van een psychiatrische ‘stoornis’, dat zij bijna niet meer kwijtraken. De auteurs van dit boek erkennen dat classificatie en protocol hun waarde kunnen hebben, maar proberen die altijd te plaatsen in de context van dit specifieke kind. Daarbij geven ze in eerste instantie de voorkeur aan de term ‘probleem’ in plaats van ‘stoornis’ en gaan ze liever op zoek naar de betekenis van probleemgedrag: hoe

en waardoor kon dit ontstaan en blijven voortbestaan? De ouders en het kind zelf worden centraal gesteld als meest deskundig ten aanzien van hun eigen opvoedingsvragen. Er wordt een grondige analyse gemaakt waarbij acceptatie van de visies van ouders en kind, goed luisteren en zorgvuldige observatie kernwoorden zijn. Samen met het gezin zoeken zij daarna naar de beste aanpak van de problemen. Daarbij kan een breed scala aan behandelvormen worden ingezet, waaronder ook protocollaire. Humor geeft daaraan soms een lichtere toets. Hoewel het in een enkel geval nodig blijkt om een kind door te verwijzen, lukt het gelukkig vaak om met deze benadering goede resultaten te bereiken. In de casuïstiek komen we bovendien mooie en soms indrukwekkende voorbeelden tegen van hoe kinderen in woorden, spel en tekeningen hun eigen ervaringen kunnen uitdrukken.

Het respect voor de cliënten dat de auteurs uitstralen en hun creatieve aanpak zal hopelijk veel lezers die geïnteresseerd zijn in opvoedingshulp en -ondersteuning aanspreken en inspireren.

Dr. Joop Hellendoorn

Oud-hoofddocent Orthopedagogiek Universiteit Leiden

INLEIDING

In dit boek willen wij onze visie geven op de hulpverlening aan kinderen/jongeren en hun ouders. Deze visie is gebaseerd op ruim twintig jaar ervaring in onze eerstelijnspraktijk. In ons beroep van orthopedagoog richten wij ons op de leeftijdsgroep van 0 tot 18 jaar.

Wij hebben ervaren dat hulp bij problemen in de ontwikkeling en opvoeding van kinderen alleen adequaat geboden kan worden als er wordt voldaan aan bepaalde basisvoorwaarden, waaronder het creëren van een sfeer van veiligheid en acceptatie en het met volle aandacht en betrokkenheid kijken en luisteren naar het unieke kind en zijn ouders in hun unieke opvoedingssituatie.

Deze voor ons vanzelfsprekende benadering werd en wordt ons dikwijls moeilijk gemaakt door de ontwikkelingen in de hulpverlening sinds het einde van de jaren negentig van de vorige eeuw. Behandelprotocollen en eisen vanuit de zorgverzekeraars, zoals financiering op basis van een enkelvoudige diagnose, dreigden en dreigen ons te hinderen in de uitoefening van ons vak zoals wij die voor ogen hebben: met aandacht voor de relatie tussen hulpverlener en hulpvrager en met aandacht voor uniciteit en context.

Toch hebben wij met volle overtuiging aan onze koers vastgehouden, omdat we zagen dat er bij het reguliere hulpverleningsaanbod dikwijls voorbijgegaan werd en wordt aan de uniciteit van het kind en zijn leefwereld en aan de context waarin het probleem zich voordoet.

De huidige tendens om kinderen met problemen te categoriseren en te etiketteren gaat voorbij aan de mogelijke complexiteit van de problematiek en is in onze ogen daarom eenzijdig, risicovol en niet bevorderlijk voor de groei en de ontwikkeling van het kind. Het slechts symptoomgericht en volgens protocollen werken biedt een schijnzekerheid: het zogenoemde evidence-based werken wekt de schijn van wetenschappelijkheid, maar de uitwerking en beoordeling van de volgens protocol verkregen uitkomsten zijn en blijven subjectief. De zogenaamde DBC's¹, waarbij diagnoses en behandelingsvormen moeten worden vastgesteld en vastgelegd volgens bestaande protocollen, versterken de gerichtheid op ogenschijnlijke haalbaarheid en meetbaarheid en belemmeren een brede en genuanceerde blik. Het lijkt erop dat het belang van het kind hierdoor ondergeschikt is geraakt aan de belangen en doelen van de verschillende hulpverleningsorganisaties en zorgverzekeraars. Bovendien wordt er te veel gedacht in termen van wat er niet is in plaats van wat er wel is.

Wij hebben gemerkt dat vertrouwen in de groeikracht en de flexibiliteit van het kind en zijn omringende systeem de weg opent tot verandering. In deze visie past ook de aandacht voor de ontwikkelingsfase waarin het kind zich bevindt, aandacht voor het mogelijk tijdelijke karakter van de problematiek. We hebben de indruk dat er door een gebrek aan onderscheid tussen volwassen en kinderlijke problemen onvoldoende aandacht is voor die eventuele tijdelijkheid.

Tot onze vreugde gaan er de laatste paar jaren steeds meer stemmen op die pleiten voor een werkwijze in de hulpverlening die is gebaseerd op aandacht voor relationele, contextuele en situatie-specifieke aspecten.² Wij hopen dat ons boek dit pleidooi kan versterken en dat het zo zal bijdragen aan een veranderende visie op de jeugdhulpverlening.

In het eerste hoofdstuk zullen wij onze visie op pedagogische hulp uiteenzetten. In het tweede hoofdstuk maken we een indeling in verschillende probleemgebieden. In de daaropvolgende hoofdstukken illustreren we aan de hand van casuïstiek hoe we vanuit onze visie de hulp aan ouders en kinderen gestalte hebben gegeven. *Elk kind is anders* is dan ook een praktijkboek geworden. We pretenderen niet volledig te zijn in de verslaglegging van onze ervaringen, maar zien ons boek als een praktische illustratie van een werkwijze die is gebaseerd op een door jarenlange ervaring ontstane visie.

Het boek is niet geschreven volgens een wetenschappelijk verantwoord of theoretisch onderbouwd model. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de keuzes die we hebben gemaakt bij de indeling van probleemgebieden, bij de definiëring van begrippen en bij de selectie van problemen: deze keuzes zijn pragmatisch van aard en gebaseerd op onze praktijkervaringen.

Uiteraard kunnen we niet voorbijgaan aan de ontwikkelingen op ons vakgebied. Zo verscheen in de periode dat we het boek schreven de nieuwe versie van de *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (de DSM-5).³ In de periode van de hier beschreven casuïstiek was er alleen nog sprake van de DSM-IV. Wij hebben in ons werk slechts een beperkte waarde gehecht aan de DSM-classificatie, omdat het hierbij gaat om een samenvoegsel van beschrijvingen van gedragskenmerken, zonder aandacht voor oorzaken of voor hulpmogelijkheden. Dit is met de komst van de DSM-5 niet veranderd: het is en blijft een beperkt houdbaar cultuur- en tijdgebonden psychiatrisch classificatiesysteem. Gelukkig is er in de DSM-5 wel meer aandacht gekomen voor de verschillen tussen volwassenen en kinderen. In hoofdstuk 7, waarin we stoornissen behandelen, zullen we, waar relevant, dieper ingaan op de verschillen tussen de DSM-IV en de DSM-5.